

Ἐν τῇ κριτικῇ τοῦ Ἀπριλίου 1925 τοῦ ἐν Ἀλεξανδροῖς «Ἐκκλησι-
 Φάρου» ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν πομπώδη τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν θεολο-
 γικὴν κριτικὴν» πραγματεία τοῦ κ. Ἀδ. Διαμαντοπούλου, ὑπὸ τὸ ψευδώνυ-
 μον «Α. Κλεομένης»,¹ σκοποῦσα μὲν κατ' ἐπίφασιν νὰ κρίνη τὰς ἐκθέ-
 σεις τῶν ἐπιτροπειῶν διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ἐν τῇ θεολ. σχολῇ κενῶν
 ἑδρῶν, πράγματι δὲ νὰ καταδείξῃ τὴν δεινὴν ἀδικίαν, ἣς προσεγένετο
 ὑπὸ τῆς θεολογικῆς Σχολῆς πρὸς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν
 κ. Διαμαντόπουλον, μὴ κριθέντα ὑπ' αὐτῆς ἱκανὸν νὰ καταλάβῃ τὴν
 ἣν διεξεδίκει ἕδραν τῆς ἐκκλησι. ἱστορίας, προκριθέντος διὰ ταύτην,
 παμψηφεί, τοῦ ἐτέρου ὑποψηφίου κ. Στεφανίδου. Πρὸς τοῦτο ἔδει
 νὰ καταδειχθῇ ἡ ἐμπάθεια, ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ κακοπιστία τῶν κριτῶν,
 ἡ ἀναξιότης τοῦ ψηφισθέντος καθηγητοῦ καὶ ἡ παραγνωρισθεῖσα μεγα-
 λοφυΐα τοῦ ἀπορριφθέντος.

Καὶ τὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα περὶ τῆς ἀξίας ἑαυτοῦ, τῆς
 ἀπαξίας τοῦ ἀντιπάλου του, ὅστις παμψηφεί ἐξελέγη καθηγητῆς τῆς
 ἐκκλ. ἱστορίας, περὶ τῆς ἀνεπιτημοσύνης καὶ κακοπιστίας τῶν καθη-
 γητῶν τῆς θεολ. Σχολῆς, οἵτινες «ἐκ λόγων προσωπικῆς ἐκδικήσεως» (!)
 κατεψήφισαν αὐτόν, θεωροῦμεν ἀνάξια ἀπαντήσεως.² ἐν ἐκθέσει
 ὑποβληθείσῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ τυπωθεῖσῃ ἀναπτύσσονται οἱ
 λόγοι δι' οὓς ὁμοφώνως ἡ τριμελὴς ἐπιτροπεία ἔκρινε τὸν κ. Στεφα-
 νίδην ἀξίον νὰ καταλάβῃ τὴν ἕδραν, τὸν δὲ κ. Διαμαντόπουλον οὐχί,
 ὡς ὑστεροῦντα καὶ περὶ τὰς σπουδὰς καὶ περὶ τὴν διδακτικὴν καὶ μάλι-

1. Ὁμολογῶ ὅτι ἐπαρκέστατα δικαιολογεῖ ὁ κ. Διαμαντόπουλος τὴν ψευδο-
 νυμίαν του, ἣν κακῶς εἶχον ἀποδώσει εἰς ἑλληνικὴν θάρρους. Ὁ κ. Διαμαν-
 τόπουλος δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως, ἀφοῦ ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλοι, ὡς
 λέγει, «ἐπιφανέστατοι καὶ σοφώτατοι ἄνδρες ἔγραψον καὶ γράφουσιν ἀνα-
 νύμως» (Γρηγ. Παλ. 1826 σελ. 85). Noblesse oblige!

2. Ἀναντιρρητον εἶναι τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον παντὸς ἀδικουμένου
 ἢ καὶ νομίζοντος ὅτι ἀδικεῖται νὰ ἀμύνηται κατὰ τῆς ἀδικίας. Καὶ ἐγὼ πάν-
 τοτε ἠμύνθημι ὅσάκις ἐνόμισα ἑμαυτὸν ἀδικηθέντα, οὐχὶ ὅμως δημηγορῶν ἐν
 τοῖς καφενείοις ἢ συκοφαντῶν καὶ διαβάλλον ἀλλὰ δι' ἐνυπογράφων διατρι-
 βῶν, περιοριζόμενος πάντοτε εἰς τὸ ἐπίμαχον θέμα, προσπαθῶν νὰ ἀποδείξω
 τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀπόψεών μου δι' ἐπιστημονικῶν λόγων καὶ οὐδέποτε δι'
 ἀνάνδρων συκοφαντιῶν καὶ ὑπαινιγμῶν.

στα τὴν συγγραφικὴν δραῖν. Συμφώνως δὲ τῇ γνώμῃ τῆς τοιμελοῦς ἐπιτροπῆς, παμψηφεί ἡ θεολ. σχολὴ ἐψήφισε τακτικὸν καθηγητὴν τὸν κ. Στεφανίδην καὶ οὐδὲ μίαν ψῆφον ἔλαβεν ὁ κ. Διαμαντόπουλος.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ πραγματείᾳ του ταύτη ὁ κ. Διαμαντόπουλος, ἵνα δείξῃ ὅτι κακῶς ἐξελέγην καθηγητὴς, ἐξέφερε τὴν κατηγορίαν ὅτι αἱ μελέται μου περὶ συμβολικῶν βιβλίων, Μακρόκη καὶ Κοραῆ εἶναι «συμπιλήματα» καὶ ὅτι ἡ περὶ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου μελέτη μου εἶναι «ὠχρὰ καὶ κακότεχνος», ἐν τισὶ δὲ καὶ ἐσφαλμένη «σύλησις» τῆς περὶ Ἰσιδώρου μελέτης τοῦ Niemeyer, προεκάλεσα δι' ἐπιστολῆς μου, δημοσιευθείσης ἐν τῷ Ἐκκλ. Φάρῳ τοῦ Ἰουλίου 1925, τὸν γράψαντα νὰ ὑποδείξῃ «ἔστω καὶ μερικὴν, ἔπω καὶ ὀλιγόστιχον λογοκλοπὴν οὐ μόνον ἐκ τοῦ Ἰσιδώρου ἀλλ' ἐξ οἷας-δὴποτε μελέτης μου, διότι ἄλλως δικαιοῦμαι νὰ χαρακτηρίσω αὐτὸν «χυδαῖον συκοφάντην». Εἰς ἀπάντησιν ὁ κ. Διαμ. ἐν τῷ Γρηγορίῳ Παλαμᾷ τῆς Θεσσαλονίκης (Φεβρ. 1926, σελ. 84-91), δημοσιεύει ἀπάντησιν, ἐν ἣ οὐδὲ λόγον ποιούμενος διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτοξευθεῖσαν ἀορίστως καὶ ἀναποδείκτως κατηγορίαν, καθ' ἣν αἱ μελέται μου περὶ συμβολικῶν βιβλίων, Μακρόκη καὶ Κοραῆ εἶναι «συμπιλήματα», ἀρκεῖται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἡ περὶ Ἰσιδώρου πραγματεία μου εἶναι «σύλησις» τῆς περὶ Ἰσιδώρου μελέτης τοῦ Niemeyer, ἥτις εὐρίσκειται ἐν τῷ 78ῳ τόμῳ τοῦ Migne (στ. 10-102). Φέρε νῦν ἴδωμεν ἐν πρὸς ἐν τὰ ἐπιχειρήματα ἐφ' ὧν ζητεῖ τὰ στηρίξῃ τὴν κατηγορίαν του ὁ ἐπικριτής¹.

Ἐν πρώτοις ὁ κ. Διαμ. τὸν τρόπον καθ' ὃν αὐτὸς συγγράφει ἀποδίδων καὶ εἰς ἄλλους, φαντάζεται ὅτι ὅταν ἀπεφάσισα νὰ γράψω περὶ Ἰσιδώρου ἤνοιξα τὴν Realencyclopaedie fuer prot. Theologie und Kirche καὶ ἐν ἄρθρῳ τοῦ Krueger περὶ Ἰσιδώρου εὔρον τὴν βιβλιο-

1. Ὁ κ. Διαμαντόπουλος ἄρχεται ὡς ἐξῆς τῆς ἀπαντήσεως του (σ 84): «Δημοσιεύσας ἐν τῷ Ἐκκλ. Φάρῳ (Ἀπρ. 1925) τὰς Συμβολάς μου εἰς τὴν θεολογικὴν, ἐγίνωσκον ὅτι θ' ἀπήρεσκον εἰς τινὰς τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητάς... καὶ ὅτι οὗτοι θὰ ἐπεζήτουν νὰ μειώσωσι τὴν ἀπὸ τὴν κριτικὴν δυσμενεστάτην δι' αὐτοὺς ἐντύπωσιν· τοῦτο λίαν φυσικὸν ὄν, ἐξεδηλαθῆ ἤδη κατ' αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἐκκλ. ἱστορίας...». Ταῦτα γρονθοκοποῦνται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν προηγείται ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Διαμ. καὶ ἔπεται ἡ ἀπόρριψίς του, ὡς λέγει, ἵνα παραστήσῃ ταύτην ὡς ἐκδίκησιν δι' ἐκείνην, ἀλλὰ τούναντίον ἡ μὲν ἀπόρριψίς τοῦ κ. Διαμ. ἐγένετο τῇ 11ῃ Ἰουνίου 1924, ὁ δὲ λίβελλος τοῦ κ. Διαμ. συνεπεῖα τῆς ἀπορριψεῶς του, ἐδημοσιεύθη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1925.

γραφίαν τοῦ θέματος, «ἥτις αὐτολεξεῖ ἀντεγράφη μετὰ τῶν κυρίων καὶ πατρωνυμικῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκεί τᾶξιν», καὶ ὅτι ἠκούσθη νὰ προσθέσω ἑαυτῶν, τὸ ἐν Kittchenlexicon ἄρθρον τοῦ Kihn, τὸν Φιλάρετον Τσερνιγόβου καὶ τὸν Aigrain (σ. 87—88). Ὡς μάρτυρ ἐν πρώτοις ὁ κ. Διαμ. ὅτι ἐγὼ ἔχω ἄλλην μέθοδον ἐργασίας ἢ αὐτός. Αναγνώσας τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἰσιδώρου καὶ θελχθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἀπεφάσισα νὰ γράψω περὶ αὐτοῦ· κατέστρωσα λοιπὸν τὰ συμπεράσματά μου, ἄνευ οὐδενὸς βοηθήματος, καὶ πᾶσα ἡ σχετικὴ λίαν ὀγκώδης προεργασία μου αὕτη εὗρισκεται εἰς διάθεσιν παντός βουλομένου· ὕστερον ἀφοῦ διετύπωσα τὰ συμπεράσματά μου ἐξήτασα πάντα τὰ σχετικὰ βοηθήματα, ἵνα βασανίσω, συμπληρώσω καὶ ἀναθεωρήσω ἐκεῖνα· τότε βεβαίως ἠνοιξα καὶ τὰς θεολογικὰς ἐγκυκλοπαιδείας, αἵτινες δὲν εἶναι τυφλοσύρται, ὡς φαντάζεται ὁ κ. Διαμ. ἀλλὰ σπουδαιότατα ἐπιστημονικὰ ἔργα, συντασσόμενα ὑπὸ ἐπιστημονικῶν κορυφῶν· Ἦσσαν δὲ ψευδῆς αὐτόχρημα εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Διαμ., ὅτι «αὐτολεξεῖ» ἀντέγραψα τὴν βιβλιογραφίαν ἐκ τῆς Realencyclopaedie ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ ἡ ἀντιπαραβολὴ τῆς βιβλιογραφίας ἐκείνης πρὸς τὴν ἐμήν, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἐκείνη ἀναφέρει 11 βοηθήματα, ἐγὼ δὲ 9· κοινὰ ἔχομεν μόνον 4 (Tillemont, Heumann, Niemeyer καὶ Bouvy)· ἡ R. E. ἔχει 7, ἅτινα δὲν ἔχω ἐγὼ (Henchel, Fabricius, Bright, Bardenhever, Fessler-Jungmann, Glueck, Bober, ὧν τὰ 2 τελευταῖα, ὡς σημειῶ ἐν σελ. 9, δὲν κατώρθωσα νὰ εὔρω) καὶ ἐγὼ ἔχω 5, ἅτινα δὲν ἔχει ἡ R. E. (Schroeck, Φιλάρετος, Kihn—βεβαίως ἄνευ πατρωνυμοῦ, «διότι οὕτως ὑπογράφεται ἐν τῷ λεξικῷ»—Krueger, Aigrain). Νῦν ἕκαστος δύναται νὰ κρίνῃ περὶ τῆς σοβαρότητος καὶ φιλαληθείας τοῦ ἐπικριτοῦ, ὅστις λέγει ὅτι ἀντέγραψα τὴν βιβλιογραφίαν τῆς Realencyclopaedie «αὐτολεξεῖ, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, μετὰ τῶν κυρίων καὶ πατρωνυμικῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων». Ἀληθῶς εἶναι περίεργον πῶς, χάριν πρωτοτυπίας, δὲν ἤλλαξα τὰ πατρωνυμικὰ τῶν συγγραφέων, ὡς θὰ ἐπεθύμει ὁ κ. Δ. Σημειωτέον ὅτι περὶ Bouvy προκειμένου, ἐνῶ ἡ R. E. ἔχει κατὰ λάθος C. L. A. Bouvy καὶ ἔτος ἐκδόσεως 1885, ἐγὼ ἔχω τὸ ὀρθὸν Edm. L. A. Bouvy καὶ ἔτος ἐκδόσεως 1884.

Ὁ κ. Διαμαντόπ. ἐν σελ. 88 λέγει: «ὄλη ἡ ἐν σελ. 36 περὶ Ἰσιδώρου ὡς δῆθεν ποιητοῦ παράγραφος εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ Niemeyer σ. 34, ἐκτενῶς τὰ περὶ τούτου ἐκτιθεμένου... ὁ κ. Μπαλάνος οὐδεμίαν τούτων ποιούμενος μνείαν παρουσιάζει τὴν ἀνασκευὴν ὡς ἰδίον π

εὔσημα, δηλ. ὡς τι νέον». Ἀνεξαοτήτως τοῦ ὅτι δὲν παρουσιάζω
ἐμαυτὸν ὡς ἐραυρέτην¹, ἀεὶ ἀντιπαραβάλλοιμεν τὰ σχετικὰ χωρία ἵνα
πάλιν ἐξελεγχθῇ ἡ φιλαλήθεια τοῦ ἐπικριτοῦ :

Niemeyer (σ. 34)

«Multo gravius vero reprehendendus est Joannes Langus Nicephori Callisti interpres is enim, uti notaverunt J. Billius¹) et J. Chatardus²) post eosque alii complures Nicephori verba³) οἷος ὁ Ἰσιδώρος ὁ τοῦ Πηλουσίου ὄρους καθηγησάμενος, Νεῖλός τε καὶ Μάρκος καὶ . . . Θεοδόρητος, ὧν εὐρύ κλέος κατὰ τὴν ποίησιν». — reddidit in hunc modum: «Talís fuit Isidorus, qui in Pelasii monte monachis praefuit, Nilus et Marcus et sapiens Theodoretus, quorum magna in poetica laus est» itaque eos egregios facit poetas, cum tamen, ut ait J. Billius, nullum eu his poetica laude floruisse litteris ullis proditum sit.

1. J. Billii Observ. sacrae 1, 33 p. 66.

2. In epistola ad Billium.

3. Fabricius autem in eo errat quod malam hanc interpretationem Joanni quidem Lango, sed huic Evagrii dictum interpretanti tribuit.

Ἐπικριτὴς ἐν σελ. 88 γράφει: «τὰ ἐν σελ. 36 - 40 περὶ ἐκδόσεων τοῦ Ἰσιδώρου εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ Niemeyer στ. 35-38, πληρέστερον τὸ κατ' αὐτὰς ἀναγράφοντος. Τὸ μόνον ἐν αὐτοῖς «νέον» εἶναι ὅτι ὁ Μπ. μὴ ἐννοήσας τὸ λατινικὸν κείμενον ἀναγράφει τὰς τοῦ Pierre Possin Collationes Isidoreanas ὡς ἰδίαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πηλουσιώτου ἔκδοσιν». Ὁ κ. Διαμ. ἔχει λάθος τὰ περὶ χειρογράφων καὶ ἐκδόσεων δὲν παρέλαβον μόνον ἐκ τοῦ Niemeyer ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Bouvy, ὡς ρητῶς ἀναφέρω τοῦτο ἐν σημ. 7 τῆς σελ. 37 καὶ ἐν σημ. 1

Ἐγὼ (σ. 36)

Ἐκ παρεξηγήσεως φράσεως τοῦ Εὐαγρίου τοῦ σχολαστικοῦ, καθ' ἣν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου «διέπρεπε καὶ Ἰσιδώρος, οὐ κλέος εὐρύ, κατὰ τὴν ποίησιν»,¹) ἐνομίσθη ὑπὸ τινῶν ὅτι ὁ Ἰσιδώρος ἀνεδείχθη καὶ ὡς ποιητὴς ἐνῶ ὁ Εὐάγριος θελήσας διὰ ποιητικῆς ἐκφράσεως (κατὰ τὴν ποίησιν) γὰρ παραστήσῃ πόσον διέπρεψεν ὁ Ἰσ. μετεχειρίσθη τὴν φράσιν «οὐ κλέος εὐρύ». Ὁ Ἰσ. δὲν ἐχορημάτισε ποιητῆς, καὶ μόνον μία ἐπιστολὴ του ἀποτελεῖται ὀλόκληρος ἐξ ἑνὸς τετραστίχου ποιηματίου»².

1. Εὐαγρίου Ἐκκλ. Ιστ. 1, 15 (Migne ἔλ. πατρ. 86, 2461).

2. Ἐπιστ. 1, 161 Θωμᾶ κόμητι :

Καὶ γράφεις λαμπρῶς

καὶ πέμπεις ἀβρῶς.

καὶ μένοισ φαιδρὸς

ὁ τοῖς πᾶσι χρηστός.

Περὶ τοῦ ποιηματίου τούτου ἴδε V. Lundstroem Ramenta Byzantina II-VII ἐν Ἐranos 4 (Hrsaliae 1901) σ. 134-147 (Πρβλ. Byz. Zeitschrift 11, 575).

1. Αἱ ἀνακαλύψεις εἶναι δι' ὀλίγας προνομιούχους φύσεις· οὕτως ὁ κ. Διαμαντόπουλος ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδος συνεκροτήθη τὸ 1438. καὶ ὅτι ὁ Μάρκος ὁ Ἐφέσου ἀπέθανε τὸ 1443.

τῆς σελ. 38, ἐνθα σημειῶ καὶ ἕτερα ἔργα πραγματευόμενα περὶ τῶν χειρογράφων καὶ ἐκδόσεων τοῦ Ἰσιδώρου. Μὴ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν ὁ κ. Διαμ. χάριν πρωτοτυπίας νὰ ἀντισχεδιάσω τὰ περὶ χειρογράφων καὶ ἐκδόσεων; Δὲν εἶναι ὅμως κακόπιστον ἐκ μέρους του νὰ ζητῇ νὰ δείξῃ ὅτι ἐσύλησα ἐκ συγγραφέως. εἰς ὃν ρητῶς παραπέμπω δις διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ὃν συμπληρῶ ἐν πλείστοις ἐνοεῖται ἐξ ἄλλων πάλιν ἀξιολίστων συγγραφέων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς φαντασίας μου, ὡς, χάριν πρωτοτυπίας, θὰ ἐπεθύμει ὁ κ. Διαμαντόπουλος; Δὲν εἶναι δὲ τοῦλάχιστον μωρὸν τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ὅτι, ἀφοῦ ἄπαξ κατ' αὐτόν, ἀπεφάσισα νὰ συλήσω λατινικὸν βιβλίον, τόσον ἀγνοῶ τὴν λατινικὴν ὥστε νὰ μὴ ἐννοῶ τί σημαίνει «Isidorianae collationes»;

Κατωτέρω ὁ κ. Διαμαντόπουλος (σ. 88) γράφει ὅτι «τὰ ἐν σελ. 40-45 περὶ γνησιότητος ἢ ὀρθότερον περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πηλουσιώτου καὶ ἡ ἀνασκευὴ τῶν γνωμῶν τοῦ Heumann εἶναι εἰλημμένα ταυτούσια καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ἐκ τοῦ Niemeyer στ. 39 48». Ἄλλ' ἐν σημειώσει 3 τῆς σελ. 40 ρητῶς ἀναφέρω ὅτι ἀντίρρῃσιν τῶν γνωμῶν τοῦ Heumann εὐρίσκομεν παρὰ Niemeyer σ. 39 κ. ε. καὶ Bouvy σ. 10 κ. ε., ἐξ ὧν βεβαίως δὲν παραλαμβάνω «ταυτούσια».

Κατωτέρω (σελ. 88) ὁ κ. Διαμ. γράφει: «πάντα τὰ περὶ σχέσεως τοῦ Πηλουσιώτου πρὸς τὸν Χρυσόστομον σελ. 14 - 19 καὶ 52 - 53 εἶναι ἐπίσης ἀτάκτως ἠντλημένα ἐκ τοῦ Niemeyer, μικρὸν εἰς τοῦτο βοηθήσαντος καὶ τοῦ Bouvy ἐν εἰδικῇ περὶ τούτου μελέτῃ». Ἀληθῶς καὶ ὁ Niemeyer καὶ ὁ Bouvy καὶ ἐγὼ ἐξετάζομεν τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ Ἰσιδώρου πρὸς τὸν Χρυσόστομον, καὶ ὑποθέτω ὅτι δὲν δύναται τις νὰ γράψῃ περὶ Ἰσιδώρου, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὴν σχέσιν ταύτην. Ἐγὼ ὅμως ἐξετάζω τὸ ζήτημα ὅλως ἀνεξαρτήτως τοῦ Niemeyer, ὅστις εἰς τινὰς μόνον στίχους (σ. 15-16) θίγει τοῦτο, ἐνῶ ἐγὼ λίαν ἐκτενῶς πραγματεύομαι περὶ αὐτοῦ (σ. 13-19 καὶ 52 53)· τὸν δὲ Bouvy τρεῖς ἀναφέρω ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ, τὸ μὲν χαρακτηρίζω μίαν γνώμην του μὴ ἀστήρικτον (δις ἐν σελ. 15), τὸ δ' ἀποκρούων ἕτεραν γνώμην του (σβμ. 2 σελ. 16).

Κατωτέρω (σελ. 88 - 9) ὁ κ. Διαμ. γράφει ὅτι τὰ ἐν σελ. 55 - 61 «μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιγραφῶν» εἶναι ἠντλημένα ἐκ τοῦ Niemeyer στ. 68 - 70 καὶ 99 - 100, προστεθέντων μόνον τῶν σχετικῶν χωρίων τοῦ Πηλουσιώτου, «ἅτινα ὅμως καὶ ταῦτα ἐλήφθησαν ἔτοιμα ἐκ τῶν παρὰ Niemeyer παραπομπῶν». Πόσον ἀσυστόλως καὶ πάλιν παρα-

βιάζει τὴν ἀλήθειαν ὁ κ. Διαμ. φαίνεται ἐκ τῆς ἀπλῆς παραβολῆς τῶν ἐπιγραφῶν, ὅς καὶ αὐτὰς εὐρίσκει ὁ κ. Διαμ. ὅτι παραλαμβάνω ἐν τοῦ Niemeyer, ἐξ ἧς καταφαίνεται οὐ μόνον ἢ ὅλως διάφορος διάταξις καὶ ἔκθεσις τῆς ὕλης ἀμφοτέρων ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐξετάζω ζητήματα, ἅτινα δὲν ἐξετάζει κἄν ὁ Niemeyer.

Niemeyer (σ. 61-70 καὶ 95-102)

I De fontibus religionis christianae.
1. De concordia utriusque et praestantia N. T.
2. De scripturae sacrae affectionibus ejusque lectione.
3. Traditio.

III Isidorus librorum saecrorum interpretres.

Ἔργω (σ. 55-61)

1: Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις 2. Ἀ. Γραφή (ἀξία, ὠφέλεια, σαφήνεια, συντομία, γλῶσσα). 3. Σχέσις Π. πρὸς Κ. Δ. 4. Δευτεροκανονικά. 5. Ἄσμα ἁσμάτων. 6. Παῦλος. 7. Ἐρμηνεία Ἀ. Γ.

Σπανίως δὲ ἐξέτασις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος γίνεται κατὰ τόσον διάφορον τρόπον ὅσον ἢ ἐξέτασις τοῦ περὶ τῶν πηγῶν τῆς Θρησκείας παρ' Ἰσιδώρου ὑπ' ἔμου καὶ τοῦ Niemeyer.

Ἐπίσης πόσον ψευδὲς εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Διαμ. λεγόμενον (σ. 89) καθ' ὃ ὅσα γράφω περὶ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως κατ' Ἰσιδώρου (σ. 61—68) εἶναι ἐπιτομὴ τῶν παρὰ Niemeyer (σ. 70—81) μαρτυρεῖται οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἢ διεξαγωγή τῶν καθ' ἕκαστον ζητημάτων εἶναι ὅλως διάφορος ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν κεφαλαίων, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι οὔτε κἄν τὰ αὐτὰ ζητήματα πραγματευόμεθα.

Niemeyer (σ. 70—81)

II Isidori sententia de Deo.
1. De existentia unius Dei.
2. De natura et attributis numinis divini.
3. De Trinitate.

III. De consiliis et institutis divinis qua ad hominum salutem per J. Christum reparandam spectant.

IV. De rebus futuris.

Ἔργω (σ. 61—69)

1. Τίνες δὲν δικαιοῦνται νὰ ἀσχολῶνται περὶ δογμ. ζητήματα. 2. Ἡ περὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἔρευνα. 3. Θεολογία. 4. Κοσμολογία. 5. Χριστολογία. 6. Σωτηριολογία. 7. Ἐσχατολογία.

Περὶ δὲ τοῦ Ἰσιδώρου ὡς ἀπολογητοῦ ὁμιλῶ εἰς 5 μόνον σελίδας σ. 68-72, καθόσον οὐδεμίαν ἰδιάζουσαν σημασίαν ἀποδίδω τῷ Ἰσιδώρῳ ὡς ἀπολογητῇ, ἐνῶ ὁ Niemeyer ἀφιερῶ 14 ὅλας στήλας καὶ κατὰ διάφορον ὅλως τρόπον ἢ ἐγώ. Ἄν δὲν ἐλυπούμην καὶ τὸν χῶρον τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὴν ἀπώλειαν χρόνου θὰ παρέθετον

ἐκ παραλλήλου τὸ κείμενον τοῦ Niemeyer καὶ ἐμοῦ ἵνα καταδειχθῇ τὸ ἀναληθές τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ κ. Διαμ. περὶ ἐξαρτήσεώς μου ἐκ τοῦ Niemeyer καὶ ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ.

Τέλος ἐπειδὴ τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰσιδώρου, τὸ καμείζον ἐν τῇ πραγματείᾳ μου (σελ. 73-169), δὲν ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀντιγραφὴ ἢ ἐπιτομὴ ἢ σύλησις τῆς πραγματείας τοῦ Niemeyer, ὄχι δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διότι ὁ Ν. δὲν ἐξετάζει τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν, τὸ μέρος τοῦτο τῆς πραγματείας μου χαρακτηρίζεται ὡς οὐδὲν παρέχον τὸ νέον καὶ στερούμενον ἐσωτερικῆς ἐνότητος καὶ οὕτως εἰς δύο γραμμὰς καταδικάζονται, ἀντιστάσεως μὴ οὔσης, 96 σελίδες τῆς πραγματείας μου.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ κ. Διαμ. δὲν ἀρκεῖται νὰ προσπαθῇ νὰ με δείξῃ ὡς συλήσαντα τὸν Niemeyer ἀλλὰ καὶ ὑποπεσόντα εἰς δεινὰ σφάλματα ἐν τῇ περὶ Ἰσιδώρου πραγματείᾳ μου, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ἡ ἀμάθειά μου, φέρε ἐξετάσωμεν ἐν πρὸς ἐν καὶ ὅσα σχετικὰ πρὸς τοῦτο λέγει. Καὶ εἰς μὲν τὰ λεγόμενά του ἐν τῷ «Ἐκκλ. Φάρω» ἢ μᾶλλον τῷ ἀνατυπωθέντι ἐκ τούτου φυλλαδίῳ θὰ παραπέμπω διὰ τοῦ Α, εἰς δὲ τὰ λεγόμενά του ἐν «Γρηγ. Παλαμᾶ» διὰ τοῦ Β.

1) Ἐν Α 13 ἐλέγχει με ὁ ἐπικριτὴς διότι «σχεδὸν οὐδὲν» λέγω περὶ Ἰσιδώρου ὡς ἐρμηνευτοῦ, «ἐν ᾧ τοῦτο πρὸ παντὸς ἀπρητεῖτο», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν Α. 16 ἐλέγχει με διότι «πλατύτατα καὶ ἀνευ ἀνάγκης» ἐκθέτω ὅσα λέγει ὁ Ἰσιδώρος περὶ τῆς συγχρόνου του ἱεραρχίας. Ἐγὼ θεωρῶ ὑπεραρκοῦντα ὅσα ἔγραψα περὶ τοῦ Ἰσιδώρου ὡς ἐρμηνευτοῦ (σ. 55-61) ὡς εἶναι πασίγνωστον ὁ Ἰσιδώρος δὲν ἐγένετο περίφημος ὡς ἐρμηνευτής, ἀλλ' ὡς γράφω ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μελέτης μου (σ. 6), «ἐν τοῖς ἠθικοῖς ζητήμασι καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ καὶ τῷ ἐλέγχῳ τῆς συγχρόνου αὐτῷ καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱεραρχίας εἶναι ὄντως ἀριστοτέχνης καὶ οὐδενὸς ἥττων». Εἰς ἐμὲ ὁ Ἰσιδώρος δὲν προὔξενησεν ἐντύπωσιν ὡς ἐρμηνευτής, ἀλλὰ ὡς ἠθικολόγος καὶ δι' αὐτὸ περὶ τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ ὡς τοιούτου κυρίως ἐνδιέτριψα οὐδεὶς φθάνος ἂν ὁ κ. Διαμ., εἰδικὸς καὶ περὶ τὴν ἐρμηνείαν, ἀσχοληθῇ εἰδικῶς περὶ τοῦ Ἰσιδώρου ὡς ἐρμηνευτοῦ. Ἄν νῦν ὁ κ. Διαμ. ὅσα ὁ Ἰσιδώρος μετὰ παρησίας λέγει περὶ τῆς συγχρόνου αὐτῷ κακίας χαρακτηρίζει ὡς «ἀκοσμίαν γλώσσης» (Α', 15 - 16) τοῦτο εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἐπίσης οὔτε διενόηθην οὔτε ἐπηγγέλθην διὰ τῆς πραγματείας μου νὰ ἐξετάσω ἢ λύσω ζητήματα κριτικῆς τοῦ κειμένου τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰσιδώρου (Α', 13) ἀλλ' ἀπλῶς νὰ ἐκθέσω τὰ τῆς προσωπικ-

κότητος καὶ τῆς διδασκαλίας του, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κυρίως ἐν χρήσει καὶ προσιωτέρας ἐκδόσεως τοῦ Migne.

2) Ὁ κ. Διαμαν. φρονεῖ ὅτι «ἀμαυθῶς» ἀποκρούω τὴν γνώμην καθ' ἣν ὁ Ἰσίδωρος ἦτο πρεσβύτερος ἢ εἶχεν οἰονδήποτε ἀξίωμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πρῶτον τόσον κατηγορηματικῶς δὲν ἀποκρούω τὴν γνώμην ταύτην ἄπλως λέγω: «αἱ μαρτυρίαι, καθ' ὧς ὁ Ἰσ. διετέλεσε καὶ πρεσβύτερος φαίνονται ἡμῖν ἀπίθανοι» (σ. 28) τὴν εἰκασίαν μου δὲ ταύτην στηρίζω α) ἐπὶ τοῦ ὅτι δυσκόλως ἂν ὁ Ἰσίδωρος ἦτο πρεσβύτερος θὰ ἤλεγχε μετὰ τόσης δριμύτητος τὸν ἐπίσκοπόν του καὶ τοὺς συμπρεσβυτέρους του καὶ ἂν τοῦτο ἔπραττε δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτόν, ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν ἐκκλ. εὐταξίαν· καὶ β) ἐπὶ τοῦ ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ του δεικνύουσι *μᾶλλον* ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν καταλέγει ἑαυτὸν ἐν τῷ κλήρῳ». Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπίχειρημά μου ἀποκρούει ἐκ τῶν παραδειγμάτων «ἄλλων ἐπιφανῶν τοιούτων ἀνδρῶν» καὶ μάλιστα «τοῦ πολλοῦ Ἰερωνύμου». Ὁ κ. Διαμαντ. ὅμως δὲν ὀνομάζει ἐκ τῶν τόσων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν οὓς γνωρίζει εἰμὴ τὸν Ἰερώνυμον· καὶ ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ ὁ ὑποψήφιος διὰ τὴν ἔδραν τῆς ἐκκλῆσ. ἱστορίας ὅτι ὁ Ἰερώνυμος δὲν ἤλεγξε τὸν ἐπίσκοπόν του ἀλλὰ ἄλλους κληρικούς, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο δεινῶς κατεδιώχθη. Καὶ ἐρωτῶ: φαίνεται πιθανὸν κληρικὸς νὰ γράφῃ τῷ ἐπισκόπῳ του: «πολλοὶ σε κωμφοδοῦσιν ὡς χρήμασιν ἄλλ' οὐ πνεύματι τὰς χειροθεσίας τῆς μυσταγωγίας ἐπιτρέποντα» (1, 25), καὶ: «ἐκτίσω κοινὸν βαλάντιον τῷ προδότῃ» (1, 119), καὶ νὰ καλῇ αὐτὸν «εὐτελὲς καὶ ἀργυρῶνητον ἀνδράποδον, ἀλιτήριον, περιβόητον, φαῦλον, ἀνελεήμονα, ἀσεβῆ, ὀνομασθέντα Εὐσέβιον κατ' ἀντίφρασιν τῆς ἀσεβείας, μεθύοντα κατὰ πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλογίας θρέμμα, μαρὸν καὶ ξένον καὶ ἀνθρωπόμορφον θηρίον, ἀνάξιον τῆς Ἰερωσύνης»; Τὸ δὲ δευτέρον ἐπιχειρημά μου ἀποκρούει προσάγων ὁ χωρία ἐπιστολῶν τοῦ Ἰσιδώρου ἅτινα, κατ' αὐτόν, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἦτο πρεσβύτερος. Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἐπιστολῆς 1, 389 («ἡμῖν νεμεσᾶς, οὓς ὁ Θεὸς προϋστήσατο τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας διδασκάλους, οὗ Ἀρείῳ μαχόμεθα»), καὶ 1, 175 («καὶ τὰ μέτρα ἑαυτῶν ἐπιστάμεθα καὶ ἐλέγγειν τοὺς πονηροὺς προβεβλήμεθα»), οὐδόλως ἐξάγεται, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Διαμ., ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἦτο ἱερεὺς· διότι καὶ ὡς ἠγούμενος μονῆς ἐδικαιοῦτο νὰ ἐλέγξῃ τοὺς πονηροὺς καὶ νὰ καλέσῃ ἑαυτὸν διδασκαλὸν τῆς Ἐκκλησίας (πρβλ. καὶ πραγματείας μου σελ. 24). Οὔτε ἐκ τῆς ἐπιστολῆς 1, 79 ἀναγκαίως ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἦτο ἱερεὺς, διότι καὶ λαϊκὸς ἄριστα ἠδύνατο νὰ γράψῃ ὅ,τι ἐν αὐτῇ γράφει ὁ Ἰσίδωρος:

ἡμεῖς (οἱ Χριστιανοὶ) ὁμοιάζομεν κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαιρισσαίους· «ὥσπερ αὐτοὶ τῆ του νόμου μελέτῃ τὸ πράττειν τὸν νόμον ᾗδήθησαν... οὕτως ἡμεῖς, αὐτῷ τῷ ἀπτεσθαι θυσιαστηρίων Θεοῦ, ἐγγίξιν Θεῷ φανταζόμεθα». Οὕτε καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς 1,123 ἀναγκαίως ἐξάγεται τοιοῦτο ἰ. Ὁ κόμης Δωρόθεος ἠρώτησεν αὐτὸν τί σημαίνει ἡ σινδὼν ἢ ἀπλουμένη κατὰ τὴν διακονίαν τῶν θείων δώρων, καὶ ὁ Ἰσίδωρος ἀπαντᾷ: ὅπως ὁ Ἰωσήφ περιετύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, «οὕτως ἡμεῖς (οἱ Χριστιανοὶ) ἐπὶ σινδόνος τὸν ἄρτον τῆς προθέσεως ἀγιαζοντες, σῶμα Χριστοῦ ἀδιστακτως εὐρίσκομεν». Τὴν δὲ φράσιν τῆς ἐπιστολῆς 2,208 «δίκαιον τοὺς τιμῇ καὶ τῇ ἀξίᾳ ὑπερέχοντας, τούτους, εἰ ἀμάρτοιν, καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις πλεονεκτεῖν» ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ καὶ οἷοσδήποτε λαϊκός. Λαμβανομένου δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐὰν ὁ Ἰσίδωρος ἦτο ἱερεὺς, θὰ ἀνῆκεν εἰς τὸν κλήρον Πηλουσίου καὶ θὰ ὑπήγετο ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Πηλουσίου, θὰ ἦσαν ἀκατανόητα ὅσα λέγει ἐν ἐπιστ. 2,209 («τοσοῦτος γὰρ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν—Εὐσέβιον τὸν Πηλουσίου—ἱερεῦσι καὶ τοῖς ὑπηκόοις ἐξήφθη κακίας ἕως...»), ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι δὲν καταλέγει ἑαυτὸν ἐν τοῖς ὑπ' ἐκεῖνον ἱερεῦσιν. Πάντως δὲν θεωρῶ ἀδύνατον νὰ ἦτο ὁ Ἰσίδωρος ἱερεὺς ἀλλ' ἀπίθανον δι' οὓς λόγους ἀναφέρω, καὶ νομίζω ὅτι πλείονες λόγοι συντρέχουσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης μου ἢ ὑπὲρ τῆς ἐναντίας.

3) Ὁ κ. Διαμαντ. ἀνεκάλυψε καὶ δεινὴν ἀντίφασίν μου· ἐνῶ, λέγει, «ἀμαθῶς» ἀποκρούω τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἦτο πρεσβύτερος, συζητῶ «ταυτοχρόνως ἂν ἐχειροτονήθη οὗτος ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἢ οὐχι» (Α', 13). Ἀλλ' ἐγὼ θεωρῶ ἀπλῶς «ἀπίθανον» τὸ ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἔγινε πρεσβύτερος· τὸ «ἀπίθανον» σημαίνει ὅτι, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἦτο πρεσβύτερος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω τοῦτο κατηγορηματικῶς· καὶ ἐν τῇ ἀπίθανῳ ὅμως δι' ἐμὲ περιπτώσει καθ' ἣν ἦτο πρεσβύτερος, φρονῶ ὅτι ἡ γνώμη, καθ' ἣν ὁ Ἰσίδωρος ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου «εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ, διότι ὁ Πηλουσιώτης κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἦτο ἔξι παῖς». Εἶναι τοῦτο ἀντίφασιν κ. Διαμαντόπουλε;

4) Ἄλλην ἀμάθειαν ἐπίσης καταγινώσκει μου ὁ κ. Διαμαντόπουλος (Α', 14)· εἶπον ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης δὲν ἦτο ἐκ Πηλουσίου ἀλλ' ἐξ Ἀλεξανδρείας. Πῶς, διανοήθη ὁ εἰδικὸς περὶ τὴν ἐκκλ. ιστορίαν ἀνὴρ, εἶναι δυνατὸν νὰ λέγηται Πηλουσιώτης καὶ ὅμως νὰ

μὴ εἶναι ἐκ Πηλουσίου; Ὁ ἐπικριτὴς προφανῶς λησμονεῖ ὅτι πολ-
 λάκις ἀποδίδονται εἰς ἄνδρας τῆς ἱστορίας ὀνόματα οὐχὶ ἐκ τοῦ τόπου
 τῆς γεννήσεως· ἀλλ' ἐκ τοῦ τόπου τῆς δράσεως, καὶ οὐκ ἔρκει νὰ ἀνα-
 φέρω καὶ τὸ εἰς τοὺς γυναικιστάκτας γνωστὸν ὅτι Κλήμης ὁ Ἀλε-
 ξανδρεὺς κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν πιθανώτατα. Καταλήγω δ' εἰς τὸ συμ-
 πέρασμα μου οὐ μόνον διότι τοῦτο «δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ἐπι-
 στολῆς του 1,275» («δύναται νὰ ἐξαχθῇ ὄχι ἐξάγεται»), ἀλλὰ καὶ
 διότι ὁ Ἐφραίμω; Πατριάρχης Ἀντιοχείας (527 - 545 μ. Χ.) μαρτυ-
 ρεῖ τοῦτο καὶ ἐπιβεβαιοῖ ὁ Φώτιος (Μυριόβ. 228 Migne 103, 964)
 καὶ ἀποδέχονται πάντες σήμερον οἱ εἰδικοί· (Κυριακὸς Πατρολογία σ.
 140.—Bardenhever 4, 100.—Kihn 2, 230.—Batiffol 1, 322.—Kruieger
 R. E.³ 9, 444.—Niemeyer σ. 15 κ. π. ἄ). Ἀλλὰ τί τὸ κύρος τοῦ Ἐφραι-
 μίου καὶ τοῦ Φωτίου καὶ τόσων σοφῶν συγχρόνων πρὸς τὸ κύρος οὗτ
 κ. Διαμαντοπούλου, θεωροῦντος ὡς ἀμάθειαν τὴν γνώμην ταύτην καὶ
 διαβεβαιοῦντος ἡμᾶς ἐπισήμως ὅτι «παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ κ.
 Μπαλάνου» ὁ Ἰσιδώρος ἦν Πηλουσιώτης καὶ οὐχὶ Ἀλεξανδρεῖνος
 (B', 90);

5) Ἐγὼ λέγω: «κατὰ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον, ὁ Κύριλλος βρα-
 δύτερον ἐνέγραψε τὸ ὄνομα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰ δίπτυχα» (σ. 20-21).
 Ὁ κ. Διαμ. παρατηρεῖ (A, 15) ὅτι ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου δείκνυ-
 ται ὅτι ὁ Κύριλλος ἤδη πρὸ τοῦ 431 κατέφυγεν εἰς τὸ κύρος τοῦ
 Χρυσοστόμου. Ἐγὼ ὅμως δὲν ὀμνῶ ἐνταῦθα περὶ τούτου, ἀλλὰ περὶ
 τοῦ ζητήματος τῆς ἐγγραφῆς τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰ δίπτυχα, τὴν
 ὁποῖαν εἶχεν ἀποκρούσει ὁ Κύριλλος.

6) Πραγματευόμενος περὶ τοῦ Ἰσιδώρου δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀσχο-
 ληθῶ περὶ Κυρίλλου, εἰ μὴ παρεμπιπτόντως, ἐφόσον συνεδέετο ἡ δρασὶς
 του πρὸς τὸν Ἰσιδώρον· διὰ τοῦτο, θεωρῶν τὰς παραβάσεις συγγο-
 φικῆν πληγῆν, οὔτε τὴν κατηγορίαν οὔτε τὴν ὑπεράσπισιν ἠδυνάμην
 νὰ ἀναλάβω τοῦ Κυρίλλου, ἀρκεσθεῖς ἐν σημείωσει νὰ δώσω ἰκανὰς
 παραπομπὰς διὰ τὸν θέλοντα νὰ μελετήσῃ εὐρύτερον τὸ ζήτημα (σημ.
 I σελ. 32) ὥστε παρεῖλκεν ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Διαμ. ὅτι ἀφῆκα
 «τὸν Κύριλλον ὅλως ἀνυπεράσπιστον» (A', 15). Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον
 δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐπεκταθῶ ἐν ἱστορικῇ περὶ Ἰσιδώρου πραγματεία εἰς
 ἐξέτασιν δογματικοῦ ζητήματος περὶ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς
 θέλει ὁ κ. Διαμαντ. (A', 15. B', 89), ἀρκεσθεῖς, ἐν σημ. 4 τῆς σελ. 66,
 νὰ παρᾶσχω τὰ ἀπαιτούμενα στοιχεῖα πρὸς διαφώτισιν τοῦ ζητήματος.

7) Δὲν εἶναι ἄληθές ὅτι ἀπλῶς παραπέμπω εἰς τὸν Βουνυ χωρὶς νὰ

στηρίζω τὴν γνώμην καθ' ἣν ὁ Ἰσίδωρος ἦτο καὶ κοινοβίης καὶ ἀναχωρητῆς (Α', 15), διότι εὐρέως ἀναπτύσω ταύτην ἐν σελ. 26-28.

8) Ἀβλεψίας συνήθεις δι' ἀνθρώπους ζητεῖ νὰ καταλογίσῃ ὡς σφάλματα δεικνύοντα τὴν ἀμάθειάν μου (Α', 16). Δὲν γνωρίζω λ. χ. ὅτι τὸ «ὅταν» συντάσσεται ὑποτακτικῆ καὶ γράφω «ὅταν βιαζόμεθα» ἀντὶ «ὅταν βιαζώμεθα» γράφω «φιλονικῶ» ἀντὶ «φιλονεικῶ» (φοβερὸν τῷ ὄντι!) δὲν γνωρίζω ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέθανε τὸ 363 καὶ ὄχι τὸ 361.

9) Μὲ κατηγορεῖ διότι θαυμάζω διὰ «τὴν ἀστραπιαίαν διάδοσιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Χρυσοστόμου», λησμονῶν ὅτι «θαυμαστοτέρα ἦτο ἡ διάδοσις τῶν ἔργων τοῦ Ὠριγένους, Μ. Βασιλείου, Νεστορίου κ.λ.» (Α', 16). Ἐγὼ ὁμιλῶν περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Χρυσοστόμου γράφω ὅτι αὕτη ἡ «ἀστραπιαία διάδοσις εἶναι ὄντως θαυμαστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων» (σ. 15), χωρὶς νὰ ἀποκλείω ὅτι ἄλλων συγγραμμάτων, περὶ ὧν δὲν ἦτο νῦν ὁ λόγος, ἡ διάδοσις ἦτο ἐπίσης θαυμαστὴ.

10) Ὁ κ. Διαμ. φρονεῖ (Β', 89) ὅτι παρερμηνεύω ὅταν λέγω ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἐν ἐπιστ. 4, 129 παρέχει 10 διαφοροὺς ἐρμηνείας τοῦ Α' Κορ. 6, 8. Ὁ Ἰσίδωρος αὐτολεξεῖ λέγει ὅτι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο «πολλὰς δυνατὸν ἀνοίξει τῷ βουλομένῳ νοημάτων θύρας. Καὶ πρῶτον μὲν ταύτην . . . εἰ δὲ καὶ δευτέραν βούλει . . . εἰ δὲ καὶ δεκάτην βούλει». Ἐρωτῶ τί ἄλλο εἶναι αἱ δέκα θύραι νοημάτων, τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εὔρη εἰς τὸ γραφικὸν χωρίον Α' Κορ. 6, 18 («ὁ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνει») ἢ 10 τρόποι καθ' οὓς δύναται τις νὰ ἀντιληφθῇ τοῦτο, ἦτοι 10 ἐρμηνεῖαι αὐτοῦ;

Ἄλλ' ὁ κ. Διαμαντόπουλος δὲν ἀκούει ἀπ' αὐτὰ καὶ ἀνακαλύψας ἅπαξ τὰ θανάσιμα ταῦτα ἀμαρτήματα ἐν τῇ περὶ Ἰσιδώρου πραγματείᾳ μου, χαρακτηρίζει ταύτην ὡς ὅλως ἀναξίαν λόγου, ἀτελὲς συνονθύλευμα, ἄνευ ἴχνους πρωτοτυπίας, ἀκριβείας καὶ ἀληθείας, καὶ ἀποτελοῦσαν «θραυστάτην πρόκλησιν πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι θεολογικῆν ἐπιστήμην», ἣς ὁ κ. Διαμ. εἶναι ὁ ἀντιλήπτωρ καὶ προστάτης.

Παρὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην τοῦ κ. Διαμαντοπούλου ἡ σοβαρὰ κριτικὴ ὁμοφώνως εὐμενέστατα ἔκρινε τὴν πραγματείαν μου ταύτην. Ἐκτὸς τῆς θεολογικῆς σχολῆς ἐν τῇ κρίσει τῆς, ὁ καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας κ. Ἐμ. Πεζόπουλος, κρίνων τὴν διατριβήν μου ταύτην (ἐν Νέᾳ Φόρμιγγι) μ. ἄ. γράφει: «Ἐδέλχθην ἐκ τῆς μελέτης τῆς πραγματείας τοῦ κ. Μπαλάνου· ἐμφανίζει ἡμῖν ἐνεργέ-

στατα 'Ι. τὸν Π . . . ἐν γλώσση σαφεστάτῃ». 'Αλλὰ καὶ τὰ σπουδαιότερα θεολογικὰ περιοδικὰ τῆς Ἑσπερίας ἔγραψαν κολακευτικότητας κριτικὰς καὶ δὴ ὑπογεγραμμένας παρὰ διαπρεπεστάτων ἐπιστημόνων'. Οὕτως ἐν τῇ Intern. Kirchl. Zeitschrift ('Απορ. 1923) ὁ Stuber χαρακτηρίζει τὴν μελέτην μου ὡς «ἀξιοσημειώτον πραγματείαν»· εἰς τὰ Byz. Neugr. Jahrbuecher (Σεπτ. 1923) ὁ M. Rackl λέγει: «τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι θερμῶς γεγραμμένον, πολὺ συμπαθητικὸν καὶ τὸ ἀνέγνωσα μετὰ χαρᾶς· γραφὴν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν πηγῶν, εἶναι διαυγές, πλήρες ἀξίας καὶ ἀκριβές (gediegenes, wertvolles und zuverlaessiges) ἔγχειρίδιον τοῦ δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἰδεῶν τοῦ Ἰσιδώρου. Ἐν τοῖς ἐξῆς κεφαλαίοις ἐκτίθεται ἡ πλουσία ὕλη συντόμως καὶ ἐπακριβῶς». Ἐν τῇ Theol. Literaturzeitung (1923 n° 22) ὁ von der Goltz γράφει: «ἡ μικρὰ αὕτη μονογραφία πρέπει πανταχοῦ νὰ εὐχρηστῆται ἐκτιμῆσεως καὶ προσοχῆς. Ὁ συγγραφεὺς, ὅστις γνωρίζει πάντα τὰ μέχρις αὐτοῦ φανέντα σχετικὰ συγγράμματα, φέρει μίαν περισκευεμένην βιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Ἰσιδώρου». Εἰς τὴν Revue d'histoire ecclésiastique ὁ J. Lebon (15 Ὀκτ. 1924) γράφει: «Ὁ καθηγητὴς Δ. Μπαλάνος, περὶ οὗ πλειστάκις ἐγένετο μνεῖα εἰς τὰ χρονικά τῆς ἐπιθεωρήσεως ταύτης, εἶναι γόνιμος συγγραφεὺς, ὅστις διὰ τῶν δημοσιευμάτων του δὲν ὑπηρετεῖ μόνον τὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ καὶ τὰ θρησκ. συμφέροντα τῆς Πατρίδος του. Ἡ διττὴ αὕτη φροντίς του φαίνεται σαφῶς καὶ εἰς τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν ἔργον του περὶ Ἰσιδώρου . . . Ἰδίως ἀνέπτυξε τὸ τελευταῖον μέρος (τὸ τῆς διδασκαλίας· σ. 55 - 169), ἐν ᾧ δὲν ἀρκεῖται νὰ ἀναπτύξῃ, κατὰ τὰ κρατοῦντα, τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν ἀλλὰ συλλέγει καὶ ἐκθέτει τὴν ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ πρακτικὴν διδασκαλίαν καὶ οὕτω συμπληροῖ ἐπιτυχῶς καὶ διαφωτίζει πλήρως τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰσιδώρου . . . Μετὰ συνέσεως καὶ μεθοδικότητος κρίνει τὰς γνώμας τῶν ἀρχαιοτέρων . . . Πάντως εὐχαρίστως ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἡ μελέτη τοῦ κ. Μπ. εἶναι σοβαρὰ, ὅτι παρουσιάζει καλῶς καὶ πλήρως τὴν προσωπικότητα τοῦ

1. Ὁ κ. Διαμαντ. μετὰ μεγάλης περιφρονησεως ἐκφράζεται περὶ τῶν κρίσεων τῶν ξένων ἐπιστημόνων [Α', 71], ἄς, ὄμφρακας δ' αὐτόν, θεωρεῖ ἀπλᾶ φιλοφρονήματα, οἰοεὶ εὐχαριστίας διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν διατριβῶν! Ἄς μάθη λοιπὸν ὁ κ. Διαμαντ. ὅτι τὰς διατριβὰς δὲν στέλλω εἰς τοὺς κρίνοντας, οὐς καὶ κατ' ὄψιν ἀγνοῶ, ἀλλ' εἰς τὰς διευθύνσεις τῶν περιοδικῶν, αἵτινες ἀναθέτουσιν εἰς εἰδικούς τὴν κρίσιν. Ἄς μάθη δὲ προσέτι ὅτι οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες σέβονται τὴν ὑπογραφὴν των καὶ δὲν γράφουσιν ἢ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνον τὴν ἀλήθειαν μὴ ἐπηρεαζόμενοι ὑπὸ φιλίας ἢ ἐχθρας.

Ἰσιδωρῶσιν καὶ ὅτι ἡ ἀξία τῆς ἐπι-αυξάνεται διὰ τῆς βιβλιογραφίας καὶ τῶν πινάκων, οἵτινες συντελοῦσι εἰς τὸ νὰ προσδώσωσιν αὐτῇ ἐμφάνισιν ἐπιστημονικὴν, ἀξίαν ἐκτιμήσεως». Καὶ δύνάται νὰ φαντασθῇ ὁ κ. Διαμαντόπουλος ὅτι ἂν κριτικὰ ἐκ τῶν κορυφαίων ἐπιστημόνων γράφουσιν εἰς τὰ πρῶτα περιοδικὰ τόσον εὐμενεῖς κρίσεις περὶ τοῦ «χειρίστου» τῶν ἔργων μου, ὡς θεωρεῖ τοῦτο οὗτος (Α', 17), τί θὰ γράψωσι περὶ τῶν καλυτέρων μου!

Πῶς δέον νὰ χαρακτηρίσῃ τις τοιοῦτον τρόπον πολεμικῆς ἀφίνω εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου· εἶναι ὁμῶς λυπηρὸν ὅτι ἄνθρωπος ἀξίων νὰ θεωρῆται ἐπιστήμων νομίζει ἀξίον ἑαυτοῦ νὰ πολεμῇ διὰ τοιούτων ὄπλων. Ἐν τέλει δηλῶ ὅτι ἔχων πολὺ σπουδαιοτέρας ἀσχολίας δὲν θὰ ἀσχοληθῶ οὐδέποτε πλέον πρὸς ὅσα ὁ κ. Διαμαντόπουλος εἶτε ἐνυπογράφως εἶτε ψευδωνύμως (Κλεομένης, Ὁρθόδοξος Β' καὶ εἶτε ἄλλο) γράφει, διότι ὅσον εὐχαρίστως καὶ προθύμως θὰ συνεζήτουν πρὸς πάντα καλῆς πίστεως συζητητὴν, τόσον ἄχαρι καὶ μάταιον θεωρῶ νὰ ἀναιρῶ κακοπίστιας καὶ ἐκ προθέσεως διαστροφᾶς τῆς ἀληθείας.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Υ. Γ. Ἐστοιχειοθετεῖτο ἤδη ἡ ὡς ἄνω ἀπάντησίς μου, ὅτε ἔλαβον γνῶσιν νέου ἐναντίον μου λιβέλλου τοῦ κ. Διαμαντοπούλου. Τὸ δημοσίευμα τοῦτο (ἐν Ἐκκλ. Φάρῳ Ἀλεξανδρείας Ὀκτ.-Δεκ. 1925 σελ. 427-433), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναμασῶνται ἀπλῶς ὅσα ἐγράφησαν ἐν τῷ Γρηγορίῳ Παλαμᾷ, ἐν τόνῳ διαμαντοπουλειοτέρῳ, μὲ ἐπέισαν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὐ μόνον δὲν πρέπει νὰ ἀπαντῶ εἰς ὅσα γράφει ὁ κ. Δ. ἀλλ' οὔτε νὰ ἀναγινώσκω αὐτά, διότι ὁμολογῶ ὅτι μοὶ προξενεῖ βαθυτάτην λύπην νὰ βλέπω καθηγητὴν, διεκδικήσαντα μάλιστα καὶ πανεπιστημιακὴν ἔδραν, νὰ λησμονῇ τόσον τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐπιστήμην σεβασμὸν. Δὲν θὰ κατέλθω βεβαίως εἰς τὸ ταπεινὸν ἐπίπεδον τῶν ὕβρεων καὶ τῶν ἀντεγκλήσεων, σεβόμενος καὶ ἑμαυτὸν καὶ τὸ περιοδικὸν καὶ τοὺς ἀναγνώστας. Πρὸς χαρακτηρισμὸν τοιούτων δημοσιευμάτων δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη εἰδικῆς ἀποφάνσεως τῆς Δικαιοσύνης, ἐφόσον ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου εἶναι τὸ ἀνώτατον κριτήριον τῶν τοιούτου εἴδους παρεκτροπῶν.

Δ. Σ. Μ.